

Araştırma Makalesi (Research Article)

**SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE İDEAL ZİYARETÇİ YÖNETİMİNİN
OLUŞTURULMASI: GÖREME MİLLİ PARKI PAYDAŞLARI ÜZERİNE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI (CREATING THE IDEAL VISITOR MANAGEMENT ON THE BASIS OF
SUSTAINABILITY: A FIELD RESEARCH ON GÖREME NATIONAL PARK STAKEHOLDERS)****

Derya TOKSÖZ^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-3170-6076)

Kemal BİRDİR² (orcid.org/ 0000-0003-1353-3618)

¹Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Isparta, Türkiye

²Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Mersin, Türkiye

Özet

Yürütülen araştırmada, ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı'na etkilerinin neler olduğu, milli parkta yer alan kaynakların ve çekiciliklerin sürdürülebilirliği ve alanda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırmada durum çalışması deseni benimsenmiştir. Çalışmada, amaçlı örnekleme tekniğiyle belirlenen Göreme Milli Parkı paydaşları ile görüşmeler yapılmış ve toplamda 34 kişiden görüşme verileri toplanmıştır. Görüşme yoluyla elde edilen verilere içerik analizi ve betimsel analiz uygulanmıştır. Milli parkta yürütülen turistik faaliyetlerde parkın kaynak değerlerinin korunabilmesi/zarar görmemesi için kısıtlamaların ve belirli kuralların olduğu ancak bu kurallara uyulma ve kuralların denetlenmesi konusunda eksikliklerin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, alanın kontrol, denetim ve güvenliği konusunda özellikle personel eksikliğinden kaynaklı yetersizliğin olduğu tespit edilmiştir. Milli parkın kontrolü, güvenliği ve parka yönelik bilgilendirmenin eksikliği görüşme verilerinden elde edilen önemli sonuçlar arasında yer almakta olup konuya dair öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Ziyaretçi Yönetimi, Göreme, Milli Park

Abstract

This research aims to create suggestions about the effects of visitors on Göreme National Park, the sustainability of the resources and attractions in the national park, and what should be done in order to create an ideal visitor management in the area. The case study design was adopted in the research. In the study, interviews were conducted with the Göreme National Park stakeholders determined by the purposive sampling technique, and interview data were collected from 34 people in total. Content analysis and descriptive analysis were applied to the data obtained through interviews. It has been determined that there are restrictions and certain rules in order to protect/preserve the resource values of the park in the touristic activities carried out in the national park, but there are deficiencies in complying with these rules and inspecting the rules. In addition, it has been determined that there is an inadequacy in the control, inspection and security of the area, especially due to the lack of personnel. The control and safety of the national park and the lack of information about the park are among the important results obtained from the interview data, and suggestions on the subject have been developed.

Keywords: Sustainability, Visitor Management, Göreme, National Park

Giriş

Geçtiğimiz 60 yıl içinde turizm sektörü yaşamış olduğu değişim, yenilik ve gelişme ile dikkat çekmektedir. Turizm sektörünün büyümesinin olumlu yanlarının olduğu aşıkardır. Ancak, bu tür bir büyüme, uzun vadeli çevresel veya sosyo-kültürel etkilere dikkat edilmezse, genellikle kısa vadeli finansal kazanca dönüşmektedir (Fennell, 2015). Turizm sektöründe sürdürülebilirlik kavramı büyüme için rehber olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir turizm gelişimi, turistik destinasyonlarda çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmayı iyileştirmek için bir çerçeve olarak teşvik edilmektedir. Sürdürülebilirliğin temelinde koruma ve dengeli

*Sorumlu yazar: deryakilic@isparta.edu.tr

**Bu makale, 2020 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği doktora programında onaylanan doktora tezinden türetilmiştir.

DOI: 10.33083/joghat.2023.312

kullanım yer almaktadır. Bu noktada, sürdürülebilir turizm yönetimi ve ziyaretçi yönetimi arasında güçlü bir bağ oluşmaktadır.

Modern koruma ve korunan alanlar kavramı, 19. yüzyılın sonlarında, eski Avrupa kolonilerindeki topraklardaki hızlı değişikliklere ve vahşi doğanın kaybıyla ilgili endişeye, türlerin yok olmasını durdurma arzusuna ve doğal manzaraları koruma arzusuna yanıt olarak gelişim göstermiştir (Worboys, vd., 2015). Günümüzde ise korunan alanlar birçok çeşitlilikte ve amaçla kamu otoriteleri tarafından oluşturulmakta ve korunmaktadır. Korunan alanlar, Dünya'nın olağanüstü güzelliğini, zenginliğini ve insanlığa sağladığı tüm faydaları ile- dört milyar yıldan fazla bir evrimsel mirası ve evrenin enginliği içinde benzersiz olduğu biline yerler- korunması amaçlanan yerlerdir. Korunan alanlar; olağanüstü hayvanlar ve bitkiler, sarp dağlar, oluşum açısından zengin ve muhteşem mağaralar, büyük ormanlar, büyük şelaleler, uçsuz bucaksız sulak alanlar ve göller, geniş çöller ve el değmemiş kıyı şeritleri, derin okyanus dağları ve geniş mercan resifleri gibi alanları içerebilir. Ayrıca, zaman içinde ve geleneksel yönetim uygulamaları yoluyla insan toplulukları tarafından yaratılan harika güzellikte olan ve kültürel değerlere sahip manzaraları da barındırabilirler. Söz konusu alanlar, biyoçeşitliliğin korunması için gereklidirler. Temiz su ve hava sağlarılar, sürdürülebilir yaşam için geleneksel ve yerli toplulukların kültürleri ve geçim kaynakları için hayati öneme sahiptirler. Korunan alanlar, doğaya dayalı turizm yoluyla milyonlarca insana sürdürülebilirlik ekseninde fayda sağlamakta ve iklim değişikliği için kritik bir doğal çözüm sunmaktadır (Kebete ve Wondirad, 2019).

Korunan alanların yönetimi ve kontrolü etkili olmalıdır. Yerli topluluklardan, özel kuruluşlardan veya devlet tarafından yönetilen yerler olsun, korunan alanların yönetiminde bulunan kişilerin işlerini ve sorumluluklarını üstlenme konusunda yetkin olmaları gerekmektedir. Korunan alan yetkilileri ve yöneticileri 21. yüzyılda çok büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Antarktika da dahil olmak üzere dünyanın her kıtasında insan rahatsızlığının ve değişiminin ayak izi görülmekte ve doğal ortamların dönüşümü bu yüzyılda ivme kazanmaktadır. Artan insan nüfusu ve buna bağlı olarak Dünya'nın sınırlı kaynaklarına yönelik artan talebin, gelişmiş sanayileşmenin, küresel ticaretin, anlık iletişimin ve bunun sonucunda doğal yaşam alanlarının ve Dünya'nın türleri üzerindeki etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği dünya yüzyılındayız (Barber vd., 2004). Bütün bu değişim etkilerinin yansırı korunan alanları gezen ziyaretçilerin gezilen yerler üzerindeki etkileri de yadsınamayacak kadar fazladır (Albrecht ve Raymond, 2023). Ziyaretçi kaynaklı etkiler kolayca belirlenemediğinden korunan alanları yönetmek oldukça güçleşmektedir. Bu noktada, korunan alanların yönetilmesi ve sürdürülebilir turizm gelişimi için belirlenen koruma hedefleri ile ziyaretçi davranışlarını dengelemek önemli hale gelmektedir. Bu süreci yürütmek için çoğu ülke ziyaretçi yönetimi programlarını kullanmaktadır (Wolf, vd., 2015; Juma ve Khademi-Vidra, 2022). Bu bağlamda yürütülen çalışmanın amacı, ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı'na etkilerinin neler olduğu, milli parkta yer alan kaynakların ve çekiciliklerin sürdürülebilirliği ve alanda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Sürdürülebilirlik Olgusu ve Korunan Alan ile İlişkisi

Güncel sürdürülebilirlik tanımları incelendiğinde oldukça spesifik ve net olanlardan daha geniş ve daha belirsiz bir anlayışa kadar uzandığı görülmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının temelinde sürdürmek fiili yer almaktadır. Kaynaklar ve çevre bağlamında “sürdürmek”, kaynakların üretken kullanımı ve kaynağın bütünlüğünü korumak ya da uzatmak anlamında kullanılmaktadır (Dixon ve Fallon, 1989). Sürdürülebilirlik, özünde insana önem veren, mevcut nüfusun ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli çaba, sonrasında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını gözeterek doğal ve kültürel kaynakların özenli bir biçimde tüketilmesini öngören bir anlayışı benimsemektedir (Tıraş, 2012).

Bölgesel gelişmede önemli bir sektör olarak nitelendirilen turizm, çevreyle ve doğal kaynaklarla olan sıkı ilişkisi nedeniyle kalkınma ve çevre çelişkinin uyumluluğa dönüştürülmesi gereğini ortaya koymaktadır. İşte bu noktada, çevre ve ekonomi ile turizmi, gittikçe artan bir önemle birbirlerinin parçası olarak geliştirme, çevre kalitesini sürdürme, kalkınmayı eşitleme gibi temel hedefleri içeren sürdürülebilir turizm kavramı gündeme gelmektedir (Beyhan ve Ünügür, 2005). Korunan alanlar, birden fazla ölçekte faaliyet gösteren bir dizi politik, sosyal ve ekonomik faktörden etkilenen, çok kullanımlı peyzajlar içindeki karmaşık sosyal-ekolojik sistemlerdir (Cumming, 2016). *Korunan bir alan*, 'ilgili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan, tahsis edilen ve yönetilen, açıkça tanımlanmış coğrafi alan' olarak tanımlanmıştır (Dudley 2008: 8).

Korunan alanların yasal statü kazanması ve profesyonel yönetimi özellikle 20. ve 21. yüzyıla ait bir olgudur, ancak korunan alan kavramının on binlerce yıldır var olması pek çok kişiyi şaşırtabilir. Dini bağlılığın doğal ortamların korunmasına yardımcı olduğu yerler de dahil olmak üzere, çok eski korunan alanlar hala bulunabilir. Örneğin, Japonya'nın Hiroşima yakınlarındaki Itsukushima Adası, 6. yüzyıldan beri Şintoizm için bir tapınak olmuştur ve adanın kutsal doğal ormanları, içsel değerleri ve tapınağın ahşap yapıları için yedek kereste sağlamak için korunmuştur (Stolton, 2010). Korunan alanlar, sahip olduğu doğal dokusunu koruyacak şekilde yönetilir ve temel sorumluluk, korunan alanların devam eden doğallığını gelecek nesillere aktarmaktır. Korunan alanlar, doğal evrimsel süreçlerin sonucu ve minimum insan müdahalesini içeren, doğal değerlerin korunduğu ve doğal olmayan tehditlere yanıt verildiği yerlerdir. Korunan alanlar, dünyanın biyolojik çeşitliliğini korumada ve insan refahına katkıda bulunmada kritik bir rol oynamaktadır (Smith, vd., 2021). Korunan alanlar, dünya üzerindeki yaşam ve sağlıklı bir çevre için, mirasın korunması ve dünya üzerindeki çoğu insan için sağladıkları doğrudan ve dolaylı faydalar için büyük önem taşıyan bölgelerdir.

Ziyaretçi Yönetimi

Korunan alanlara yönelik artan turizm hareketlerinin neden olduğu etkileri azaltmak amacıyla karar verme sürecinde kullanılan yöntemlerden birisi “ziyaretçi yönetimi” uygulamalarıdır. Ziyaretçi yönetimi temelde, mevcut koşullar ve sorunlar, olası etkiler ve yönetim eylem stratejisini (önlemler ve izleme) içeren bir yaklaşımdır (Akten ve Gül, 2014: 130). Ziyaretçi yönetimi; doğal ve kültürel alanları sürekli bir şekilde korumak, ziyaretçileri yönetmek ve ziyaretçilerin etkilerini izlemek için bir strateji içermekle birlikte, aynı zamanda ziyaretçilerin davranışlarını etkilemekle de bağlantılıdır (Drummond ve Yeoman, 2001: 105).

İyi korunmuş ve yönetilmiş alanlar, bir ülkenin tanınırlığını arttıran ve olumlu bir kamuoyu oluşturan yerlerdir. Tipik olarak, bir ulusun en güçlü kanunları tarafından sürekli olarak korunmaktadır (Worboys, vd., 2015). Genel olarak korunan alan yönetimi içerisinde ziyaretçi yönetimini barındırmaktadır. Ziyaretçi yönetimi kavramı zaman içerisinde tek bir kriter ölçümünden çok boyutlu bir tanıma doğru bir iyileştirme sürecinden geçmiştir (Massiani ve Santoro, 2012). Ziyaretçi yönetiminin genel kabul görmüş 4 boyutu vardır (Pérez Guilarte ve Lois González, 2018). Bu boyutlar; fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler şeklindedir. Boyutlara ilişkin açıklamalar ise şu şekildedir;

- Fiziksel kapasite, çevreyi ve doğal kaynakları etkileyen ziyaretçi sayısını belirler.
- Ekonomik kapasite, tarihi kentin diğer işlevleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan dengesizliklerin sınırını belirler.
- Sosyal kapasite, bölge sakinlerinin turizmi bir istila olarak algılamasına yol açan ziyaretçi hacmi ile ilişkilidir.
- Kültürel kapasite, kültürün değersizleştirilmesi, anlam ve kimlik kaybıyla ilişkilidir.

Korunan alanlarda ziyaretçi yönetimi planı oluştururken söz konusu 4 boyut rehber kabul edilerek planlama ve izlem çalışmaları bu unsurlara göre belirlenmektedir. Korunan alan sistemi içine giren her alanda, çeşitli biçim ve düzeylerde önceden tespit edilmiş amaçlar doğrultusunda yönetim etkinliklerine rastlanmaktadır. Yönetim sadece korunan alan içindeki doğal ekosistemlerle değil, buradaki bozulmanın temel nedeni olan insanlarla da ilgilidir. Bu nedenle, korunan alan içinde ve yakınındaki insan etkinliklerinin yönetimi kritik bir faktör haline gelmiştir (Akten ve Akten, 2014: 405). Ziyaretçi davranışını ve akışını yönetmek için çeşitli yazarların çalışmalarında farklı uygulamalar yer almaktadır (García, 2000; Troitino, 2003; Massiani ve Santoro, 2012; Xiaoru, Fang ve Kaixuan, 2013; Coccossis, 2013; Barrera vd., 2014; Damanik, & Yusuf, 2022). Bu önlemler arasında, trafik düzenlemeleri, tabelalar, ücretsiz erişime veya belirli faaliyetlere yönelik sınırlamalar, zonlama, arazi kullanımını mekânsal ve zamansal planlama önlemleri gibi erişilebilirlik ve hareketlilik eylemleri yer almaktadır.

Kapadokya Kayseri, Niğde ve Kırşehir üçgeni içinde kalan coğrafi bölge olarak düşünülmekte ve bölgenin sınırlarını siyasal sınırlarla değil, coğrafi özelliklerin belirlediği görülmektedir (Korat, 2010). Kapadokya'nın eşsiz güzelliklerinden birisi, sahip olduğu yüzey şekilleridir. Dünyaca ünlü peribacalarının yanında karstik şekiller ve bu nadir oluşumların arasında yeşil vadiler bulunmaktadır. Milli park, doğal değerlerinin yanı sıra Hıristiyanlığın gelişmeye başladığı ilk dönemleri ve manastır hayatını anlatan kiliseler, şapeller ve diğer kaya oyma mekanları gibi kültürel değerleri de ihtiva etmektedir (Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, t.y: 2). Türkiye'nin sahip olduğu nadir bir güzele ve zengin tarihe sahip olan Göreme Milli Parkı, farklı koruma planlarında mutlak korunması gereken yerler arasındadır. Araştırma sahası olarak bu bölgenin seçilmesinin temel nedeni; kapsamlı ve bütüncül bir ziyaretçi etki yönetimi planının alan için önerilmemiş olmasıdır. İkincisi ise mevcut ziyaretçi uygulamalarının ve ziyaretçi yönetiminin yetersiz olması ve bu yetersizliğin gerek

Alan Yönetimi Şube Müdürlüğü'nün periyodik raporlarında gerekse UNESCO 2014 raporlarında dile getirilmesidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Yapılan araştırmada, ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı'na etkilerinin neler olduğu, milli parkta yer alan kaynakların ve çekiciliklerin sürdürülebilirliğine ve alanda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulması için nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır. Yürütülen araştırma, nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Araştırmada durum çalışması deseni benimsenmiştir. Durum çalışması betimsel araştırma türleri içerisinde yer almaktadır (Paker, 2015: 119). Bu desen, çok az şeyin bilindiği veya bir sorunu çözüm yollarının araştırıldığı zamanlarda durum, olgu, bölüm, yer, grup ya da toplulukla ilgili bütüncül bir anlayışa ulaşmak için tercih edilen çok kullanışlı bir araştırma yaklaşımıdır (Kumar, 2011). Tek bir duruma ilişkin derinlemesine bir anlayış geliştirme ya da belirli bir örnek teşkil etmek için bu durumu kullanarak bir konu veya problemi incelemek amacıyla durum çalışmaları kullanılmaktadır (Creswell, 2013). Araştırma, amaca dayalı olarak yapılan sınıflamalardan; betimleyici ve keşfedici araştırma türünü barındırmaktadır. Tanımlama ve açıklama amacı taşıyan betimleyici araştırma odağında araştırılan nesne ya da olgunun mevcut durumunu ifade etmek yer almaktadır. Var olan duruma anlam verilmesine yönelik araştırmalar tanımlayıcı özellik taşımaktadırlar (Ural ve Kılıç, 2013).

Evren-Örneklem

Araştırma evrenini, Göreme Milli Parkı paydaşları oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmaya dahil olan ve görüşme yapılan kesimler şunlardır;

- Göreme Milli Parkı Müze Müdürlüğü,
- Nevşehir Rehberler Odası yönetimi ve rehberler,
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü,
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü,
- Turizm İşletmecileri (seyahat acentesi müdürü, otel müdürü, hediyelik eşya dükkanı sahibi vb. diğer kişiler)
- Yerel halk.

Araştırmada milli park paydaşlarının örnekleme dahil edilmesinde çalışmanın amaçlarına en kolay ve en hızlı şekilde ulaştıracak katılımcıların belirlendiği amaçlı örnekleme tekniği tercih edilmiştir (Kozak, 2014:118). Amaçlı örnekleme yöntemi içerisinden maksimum çeşitlilik sunan örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda belirli bir örneklem sayısı belirtilmemektedir. (Bu durumun başlıca nedeni, örneklem sayısının araştırılan konu-olgu ve araştırmanın amacına göre değişiklik göstermesidir.) Ancak, genel kabul gören örneklem sayısının alt sınırı 15 olarak belirtilmektedir (Guest, Bunce ve Johnson, 2006; Mason, 2010). Çalışmada, örneklem büyüklüğü belirlenmemiş olup görüşmecilerden alınan verilerin birbirini tekrar ettiği nokta olan, veri doygunluğu noktasında (Glaser ve Strauss, 2006: 61) görüşme sonlandırılmış olup toplam 34 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırma verileri, 05.04.2019-23.04.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Toplamda 34 Göreme Milli Parkı paydaşı ile görüşme yapılmış olup onların bilgisi ve onayı dahilinde yapılan görüşmeler ses kaydına alınarak yazıya dökülmüş ve içerik analizi uygulanarak ilgili araştırma soruları kapsamında temalar ve kodlar belirlenmiştir. Milli park paydaşları ile görüşmeler yapılarak görüşme türleri arasından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı, bu teknikle görüşme formu ile amacı doğrultusunda temel konu ve sorunların genel çerçevesini çizmektedir. Buna karşın söz konusu teknik, araştırmacıya her bir görüşmede soruların ifade ediliş şeklini ve sıralamasını uygun şekilde değiştirme ve/veya alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilme ve kişinin yanıtlarını ayrıntılandırabilme fırsatı sağlamaktadır (Türnüklü, 2000). Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma amacına uygun olarak; 1- Göreme Milli Parkı üzerinde ziyaretçilerin bırakmış olduğu etkiler nelerdir?, 2- Milli parkın sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliğine yönelik alandaki uygulamalar nelerdir?, 3) Göreme Milli Parkı için

ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için neler yapılabilir/yapılması gerekmektedir? şeklinde üç adet açık uçlu soru hazırlanmıştır. Araştırma soruları hazırlanırken Akten ve Gül'ün (2014) araştırmasından faydalanılmıştır. Çalışmada, araştırma amacına bağlı olarak belirlenen araştırma hedefleri doğrultusunda hazırlanan 3 adet açık uçlu görüşme sorularının ve araştırma formunun araştırmanın amacına uygunluğunu tespit edebilmek için, turizm, mimarlık, orman mühendisliği alanında çalışan 8 öğretim üyesine gönderilmiştir. Yüz geçerliliği, araştırma sorularının ölçülmek istenen kavramı, yapıyı/durumu doğru ölçebilme derecesini göstermektedir. İfadelerin anlamlarının açık ve net olması, doğru kelimelerin kullanılması ve cevaplayıcılara yöneltilen soruların kişilerin eğitim düzeyleri, bilgi düzeyleri vb. özelliklerine uygunluğunu gösteren bir geçerlilik yaklaşımıdır (Böke, 2011; Şencan, 2005). Aynı zamanda öğretim üyelerinden araştırma sorularının araştırma amacını (araştırılmak istenen yapı/durum) yansıtmadığını belirtmeleri istenmiştir. Gelen dönütler doğrultusunda araştırma sorularına son hali verilmiştir. Bu araştırmada kullanılan verilerin toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izin belgesi, Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu 19.09.2019 tarihi ve 025 karar numarası ile alınmıştır.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Nitel araştırmada geçerlilik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olayı olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesidir. Araştırmacının araştırdığı konu hakkında elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçları teyit etmesine yardımcı olacak bazı ek yöntemler (çeşitleme, katılımcı teyidi, uzman teyidi vb.) kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Yürütülen bu araştırmada da görüşmecilerden veriler toplanıp analiz edildikten sonra (bulgulara ulaşıldıktan sonra) elde edilen bulgular 2 kişi yerel halk, 1 kişi turizm işletmecisi ve 1 kişi kamu çalışanı olmak üzere 4 milli park paydaşı ile tekrar (daha önce görüşme yapılan kişiler) görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmede, araştırma bulguları ifade edilerek görüşmecilerin bulgulara ilişkin benzeşen ve farklılaşan düşünceleri araştırılmıştır. Yapılan araştırmanın geçerliliğini sağlamak için öncelikle toplanan veriler ve veri toplama süreci ayrıntılı bir şekilde rapor edilerek araştırmanın sonuçlarına nasıl ulaşıldığı açık bir şekilde belirtilmiştir.

Sınırlılık ve Kısıtlar

Yapılan araştırmada durum çalışması olarak Göreme Milli Parkı (ziyaretçi yönetimi faaliyetleri) seçilmiştir ve araştırma bulguları, sonraki yapılacak çalışmalara yol gösterici olmakla birlikte, Göreme Milli Parkı bağlamında değerlendirilmektedir. Araştırma verilerin toplanmasında görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin en önemli kısıtlarından birisi olarak; katılımcının kim olduğu belli olduğu için bu durumun bazen bazı bilgilerin elde edilmesini güçleştirebilmesi veya verilen bilgilerin doğruyu yansıtmaması ve/ veya katılımcılara ulaşmada güçlük çekme gibi nedenler sayılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma kapsamına, Göreme Milli Parkı'nın paydaşları olan kamu kurumları ve özel sektör bağlamında turizm işletmecileri, parkı ziyaretçilere gezdiren, tanıtan ve burada yaşanan sorunları gözlemleme şansı olan turist rehberleri ve yöre halkı dahil edilmiştir. Korunan alanlara verilen zararlar yasal sorunlar, kültür envanterindeki eksiklik, kültür bilincindeki eksiklik gibi nedenlerden yahut doğal nedenlerden de kaynaklanabildiği için bu faktörler araştırmanın kapsamı dışında tutulmuş olup çalışma kapsamına sadece ziyaretçi kaynaklı etkiler dahil edilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan 34 görüşmecinin demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmaktadır. Araştırma kapsamında yüz yüze görüşme gerçekleştirilen 34 kişinin %79,4'ünün (27 kişi) erkek ve %20,6'sının (7 kişi) kadın olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin %64,7'si (22 kişi) turizm işletmecisi, %23,5'i (8 kişi) kamu kurumu çalışanı, 11,8'i (4) yerel halktan oluşmaktadır. Görüşme yapılırken milli parkla doğrudan ya da dolaylı yolla bağlantısı olan bütün kesimlerle görüşme yapılmaya dikkat edilmiştir.

Tablo 1. Görüşme Yapılan Kişilere İlişkin Demografik Bulgular

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	7	20,6
Erkek	27	79,4
Toplam	34	100
Paydaş Grubu		
Kamu Kurumu Çalışanları	8	23,5

Turizm İşletmecileri ve Bölgesel Kuruluşlar	22	64,7
Yerel Halk	4	11,8
Toplam	34	100

Takip eden alt başlık içerisinde milli park paydaşları ile gerçekleştirilen görüşme bulguları sunulmaktadır.

AS1. Göreme Milli Parkı üzerinde ziyaretçilerin bırakmış olduğu etkiler nelerdir?

Görüşmecilerin milli parkta ziyaretçi kaynaklı etkilerin neler olduğuna yönelik ifadeleri dört tema altında gruplandırılmıştır. En yüksek sıklıktan en düşük sıklığa göre sıralanan temalar şu şekildedir; “Alana Yönelik Tahribat” (94 tekrar), “Aşırı Yoğunluk” (57 tekrar), “Sosyo-Kültürel Etkiler” (21 tekrar), “Ekonomik Etkiler” (12 tekrar). Görüşmecilerin milli parkta ziyaretçi kaynaklı etkilerin neler olduğuna ilişkin sorusuna vermiş olduğu yanıtlardan elde edilen kodlardan en sık tekrar eden 3 kod “Kültürel unsurlara verilen zarar” (31 tekrar), “Doğal unsurlara verilen zarar” (30 tekrar), “Yapılaşma” (20 tekrar)” şeklindedir.

Tablo 2. Ziyaretçilerin Alana Etkilerine Dair Görüşmecilerin Vermiş Oldukları Yanıtların Kategorilendirilmesi

	<i>Kullanılan İfadeler</i>	Σ_j	$\Sigma_j (184)$	%	% (100)
(1) Alana Yönelik Tahribat	1.Kültürel unsurlara verilen zarar	31	94	33	100
	2. Doğal unsurlara verilen zarar	30		31,9	
	3. Ekolojik tahribat	18		19,1	
	4. Alana çöplerin atılması	15		16	
(2)Aşırı Yoğunluk	1.Yapılaşma	20	57	35,1	100
	2.Aşırı ziyaretçi yoğunluğu	19		33,3	
	3. Gürültü kirliliği	10		17,5	
	4. Alandaki trafik yoğunluğu	8		14,1	
(3)Sosyo-Kültürel Etkiler	1.Kültürel kazanımlar	10	21	47,6	100
	2.Kültürün ve sosyal ilişkilerin ticarileşmesi	7		33,3	
	3.Yerel halkın buldukları yerden göçmesi	4		19,1	
(4)Ekonomik Etkiler	1.Ekonomik refah artışı	8	12	66,7	100
	2.Bakım, onarım ve düzenleme maliyetlerinde artış	4		33,3	

Ziyaretçilerin milli park üzerinde bırakmış olduğu olumsuz etkilere ilişkin olarak “kültürel unsurlara zarar” ve “doğal unsurlara zarar” şeklinde gerçekleşen ziyaretçi etkisinin neredeyse görüşmecilerin tamamı tarafından dile getirilmesi önemli bir araştırma bulgusu olarak değerlendirilmektedir. Kültürel unsurlara zarar ve doğal unsurlara zarar kodlarına ilişkin bazı görüşmecilerin ifadeleri aşağıda sunulmaktadır.

“...Park içerisindeki Zemi vadisi, Görkündere, Kılıçlar, bunun dışında en fazla meşhur olan vademiz Kızılçukur, Aşk vadisi aslında trekking alanları olarak belirlenmiş, kanunda belirli bu alanlar. Buralarda turistler yürüyüş yapmak istiyor. Yürüyüş yaparken rehberlerimiz önde gidiyor. Fakat rehberlerimiz bile peribacalarının üstüne çıkıp selfie çekmek için doğal oluşum kayaların üstüne çıkıyor, verdikleri tahribatı bile bile...” (G,29) (Doğal unsurlara verilen zarar)

“...Özellikle yabancıların kaya oluşumlarına yönelik zarar verici davranışını gözlemlemedim. Zaten adamlar bizden daha çok meraklı böyle yapılara... Yerli ziyaretçiler ismimi yazayım hatırası kalsın hesabında. Her toplumun iyisi ve kötüsü vardır, kesinlikle onlarda da vardır...” (G,9) (Kültürel unsurlara verilen zarar)

Kültürel ve doğal unsurlara verilen zararlara ilişkin Garrod (2008), ziyaretçi yoğunluğundan kaynaklı nem ve sıcaklığın tarihi/doğal dokuya zarar vermesi, bazı önemli eserlerin çalınması ve tarihi yapıların karalanması/çizilmesi şeklinde ziyaretçi kaynaklı olumsuz etkilerden bahsetmiştir. Araştırma çerçevesinde ziyaretçilerin alanı gezileri esnasında peribacalarına zarar verdiği (aşındırma şeklinde), kilise ve manastır gibi tarihi yapıların karalama ve kazı gibi nedenlerle tahrip edildiği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

Görüşmeciler tarafından sıklıkla ifade edilen, yapılaşma, aşırı ziyaretçi yoğunluğu, gürültü kirliliği ve alandaki trafik yoğunluğu kodlarına ilişkin park paydaşlarının ifadeleri aşağıda sunulmaktadır.

“...Doğadaki o kaçak yapılar tamamen kaldırılmalı. Bu insanlar belirli yerlerde bir şeyler yapabilir ama doğayı, o güzel silueti bozmadan bir şeyler yapabilir. Şunu anlatmaya çalışıyorum, şuan bir turist geliyor diyelim, 1 turist 1000 turist çeker, Kapadokya sadece balonlardan ibaret değil. Balonlar Kapadokya sayesinde uçabilmekte...” (G,20), (Yapılaşma)

“...Özellikle milli parkın içinde birkaç tane, özellikle bir tane ana yol ve birkaç tane ara yol geçtiği için bunların normal bir doğal alana yakışmayacak büyüklükte bir trafik söz konusu. Bu trafik hem kalabalık hem yoğunluk yaratıyor. Tabi ki bu ziyaretçilerin hepsi ziyaretçi değil. Ama tabi bu ziyaretçilerin de trafiği artırmaları söz konusu. Bunun dışında özellikle milli parkın içinde ATV ve arazi araçları jeeplerle de turlar yapılıyor. Bunlar da aynı zamanda bir kalabalık, gürültü ve trafik yaratıyor. Araçlardan yayılan ses hem insanı çok rahatsız etmekte hem de bölgenin karstik yapısına zarar verdiğini düşünüyorum...” (G,1), (Alandaki trafik yoğunluğu, Gürültü kirliliği)

“...Arabasına atlayan geliyor diyelim kabaca. Örnek vereyim, Ürgüp’de esnaf, başka bir yerde esnaf, dükkanın önünde arabam dursun diyebiliyor. Bu da ne oluyor tabi, trafik sıkıntısına sebep olabiliyor. Sorun burada, park yeri bularaktan çözülüyor, ya bazı ulaşım araçları ile küçük araba trafiğini azaltmak gerekiyor veya küçük araba trafiğini şehir içerisinde azaltmak gerekiyor. Şuanda Ürgüp’e girerken hafta sonları Üç güzellerin orada bir yığılma var...” (G17), (Alandaki trafik yoğunluğu, Aşırı ziyaretçi yoğunluğu)

Toplam 34 görüşmeciden 20’si alandaki turizm kaynaklı önemli etkilerden birisinin bölgede gerçekleştirilen yapılaşma faaliyeti olduğunu belirtmiştir. Araştırma bulguları açısından düşünüldüğünde elde edilen ve alanda gözlemlenen bu sonucu alanın korunmasına yönelik önemli engellerden biri olarak değerlendirilmektedir. Parkın ağırlayabileceği kişi sayısından fazla ziyaretçinin alanda bulunması, bölgede hem araç (park yeri sıkıntısı) ve ulaşım yolları bağlamında bir yoğunluğa hem de ziyaret noktaları anlamında bir yoğunluğa, sıklıkla neden olduğu görüşmeciler tarafından dile getirilen diğer önemli bir konudur.

Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bölgelerde turizmin çok boyutlu yönleri yörede yaşayan insanlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda, paydaşların milli parkı ziyaret eden kişilerin sosyo-kültürel bağlamdaki etkilerini kültürel kazanımlar, kültürün ve sosyal ilişkilerin ticarileşmesi, yerel halkın buldukları yerden göçmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Söz konusu kodlara ilişkin görüşmecilerin bazı ifadelerine aşağıda yer verilmektedir.

“...Kültür manasında çok fazla etkileşim oluyor. Çünkü sürekli bir toplulukla yaşadığınız zaman ister istemez bir kültür alışverişi oluyor, kendi toplumun arasında... Mesela, biz Türkler olarak teşekkürü pek bilmeyiz. Ama etkileşime girdiğin topluluklarda selam da versen teşekkür ediyorlar yardım de etsen teşekkür ediyorlar, sen de zamanla bunlara uyum sağlıyorsun...” (G, 9), (Kültürel kazanımlar)

“...Yabancı turistler alana geldiği zaman esnaflar Kapadokya çevresinde yerli turiste daha farklı fiyat sunuyorlar, mesela daha ucuz, ama yabancı olduğu zaman 2-3 katına kadar fiyatlar çıkıyor. İnsanlar zaman içerisinde her şeyi ticari bir ürün olarak görüyor ve bunu turistlere satmaya çalışıyor...” (G,13), (Kültürün ve sosyal ilişkilerin ticarileşmesi)

“...Doğanın kendine ait bir dönüşümü var, ekoloji değişmiş, yağmur yok, tarım yok, başka bir alandan karnını da doyuramıyorsun, büyük kentlerin çeperinde, turizm kentlerinde serf, sadece iş gücü olan köylerden çıkmış, buraya gelmiş, köyünde karnını doyuramayan adam çoğalttı bu ülkede... Şöyle bir söz var, insanlar, gittiği yeri geldiği yere benzetir, buraya geliyorsun ama arkadaki köyden geliyorsun. Oradaki üretim biçimini, düzenini kültürünle bir şehirlili değilsin, gittiğin yeri geldiğin yere benzetme, orayı dönüştürme kapasitesi var. Bu bölgedeki şeyde en çok bundan oldu. Tüm çeper köylere bak, Ürgüp’ün tüm çeperi Ürgüp’te, Avanos’un çeper, özellikle birkaç köyü özellikle Avanos’un merkezine geldi yerleşti falan. Buradaki tercihlerini bile artık değiştirdiler yani. Eskiden daha demokrat bir yaşam varken şimdi daha feodal, daha kapalı görünen tarafı ortaya çıkıyor. Bu bizden kaynaklanmıyor. Dışarıdan gelenin müdahalesi ile ilgili bir şey. Turizmde de böyle işte. Turizmin yaratmış olduğu toplumsal sonuçlar...” (G,15), (Yerel halkın bulduklarının yerden göçmesi)

Görüşmecilere göre ziyaretçilerin sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamda bölgeye hem olumlu hem olumsuz etkileri bulunmaktadır. Milli park paydaşları tarafından, kültürel kazanımlar ve ekonomik refah artışı bölgeye gelen ziyaretçilerin turizm kaynaklı olumlu etkileri olarak söz edilirken, kültürün ve sosyal ilişkilerin

ticarileşmesi, yerel halkın bulduklarının yerden göçmesi, bakım, onarım ve düzenleme maliyetlerindeki artış konuları bölge turizminin olumsuz yansımaları olarak değerlendirilmiştir.

Ekonomik etkiler teması altında yer alan “ekonomik refah artışı” ve “bakım, onarım ve düzenleme maliyetlerinde artış” kodlarına ilişkin görüşmeciler ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmaktadır.

“...İnsanlar ekonomik açıdan daha iyi şuanda geçmiş 20 yıla bakarsak. Ne bileyim şuanda daha güzel eğitim alıyor gençler, bu ekonomik güce bağlı, biliyorsunuz. Ama bunu 20-25 yıl önce göremezdiniz... Tabi, talep sayısı artınca aktiviteler de artıyor. Ben çocukken burada 20-25 yıl önce insanlar daha lokal yaşıyordu, o kadar turizm yoktu mesela. Balon olayı başladı burada. Yöre için, kazanç için çok iyi. İnsan çok güzel paralar kazanıyor ama...” (G,7), (Ekonomik refah artışı)

“...Aynı zamanda bu ziyaretçi sayısının bölgeye sağladığı gelir etkisi var. Buna dayalı olarak tabi o bölgede imkanlar çoğalıyor... Sosyo-kültürel anlamda kültürleşme oluyor. Aslında bu güzel birşey. Kültürleşme oluyor daha doğrusu. Bölge insanının yeni yabancı insanlarla tanışması. Bölgedeki insanların dil öğrenmeye yönelmesi, kendini geliştirmeye yönelmesi, genellikle mesela buradaki insanların bakış açıları çok darken bu kültürleşme sayesinde biraz daha genişleyebiliyor, yabancı düşmanlığı ortadan kalkıyor. Kültürlerarası farkların bıraktığı önyargılar, aradan çıkıyor. Aslında yabancıların, burada gavur diye tabir edilen başka dinden olan yahut dinsiz olan kişilerin kötü insan olmadığı yakından tanıyınca önyargılar yıkılıyor. Hiç tanımadığı yabancı insanları gavur diye anlatıyorlar ve kötü insan, dinsiz insan şöyle böyle, çünkü bilgileri eski kulaktan duyma hikayelerle, mitlerle ilgili. Ama tabi o insanların normal bizim gibi insan olduğunu, çok büyük fark olmadığını, hatta bazen bizim kendi insanımızdan daha cana yakın daha sevecen olduğu, kısa zaman içerisinde çabuk arkadaşlıklar oluştuğu, giderken gözyaşı dökerek ayrıldıklarına şahit olunca insanların önyargıları gidiyor....” (G,11), (Ekonomik refah artışı, Kültürel kazanımlar)

“...Kapadokya eskiden beri biraz daha eğitim seviyesi yüksek insanların geldiği bir yerdi. Şimdi, sosyal medyanın, instagramın gücü ile sadece fotoğraf çekmeye diye tabir ettiğimiz kişiler geliyor. Yerlilerde de, yabancılar da böyle. Sadece sosyal medya üzerinden o meşhur yerleri görüp fotoğraf çeken insanlar gelmeye başladı. Bu insanlarda gezi kültürü, seyahat bilinci yok... Bundan dolayı herkesin fotoğraf çekmek için taşların, kayaların üzerine çıkması, kilise içerisinde dokulara zarar vermesi ve bunun bakım masrafları gibi sonuçlar doğurmaktadır...” (G,27), (Kültürel unsurlara zarar, Bakım, onarım ve düzenleme maliyetlerinde artış)

AS2. Milli parkın sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliğine yönelik alandaki uygulamalar nelerdir?

34 görüşmeciden alınan yanıtlar üzerinden oluşturulan kodların tekrar sıklıkları ve oranları Tablo 3’de yer almaktadır. Yapılan içerik analiziyle, kaynak sürdürülebilirliğine yönelik uygulamaların neler olduğuna ilişkin toplam 6 koda ulaşılmıştır. Alan yönetiminden sorumlu kamu kurumlarının gerçekleştirmiş olduğu uygulamalar, kaynak değerlerini koruma, söz konusu değerlerin bakımı, sunumu faaliyetlerinden ziyaretçileri bilgilendirme-yönlendirme faaliyetlerine kadar geniş bir düzlemde yer almaktadır.

Tablo 3. Alanın Sahip Olduğu Kaynakların Sürdürülebilirliğine Yönelik İfadelerin Kategorilendirilmesi

	<i>Kullanılan İfadeler</i>	\sum_i	$\sum_{i(30)}$	%	% (100)
<i>(1)Kaynak Sürdürülebilirliğine Yönelik Stratejiler</i>	1.ATV, jeepler için belirli güzergahın oluşturulması	11	30	36,7	100
	2.Yönlendirme unsurlarının olması	8		26,7	
	3.Alanda yapılan bakım-onarım ve koruma çalışmaları	4		13,3	
	4.Vadi yürüyüşü ve temizleme projeleri	3		10	
	5.Kiliselere yapılan restorasyon çalışmaları	3		10	
	6.Alanda bilimsel araştırmaların ve incelemelerin yapılması	1		3,33	

Tablo 3 incelendiğinde ziyaretçilerin alanda gezerken milli park üzerinde olumsuz etkilerini azaltmak/yok etmek için en sık vurgulanan yönetim uygulamasının rekreatif bir gezi/tur deneyimi olarak sunulan ATV, jeep

gibi araçlara belirli bir güzergahın tahsis edilmesi (11 tekrar; %36,7) ifadesinin olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin alan yönetim uygulamalarıyla ilgili ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmaktadır.

“...Rehberler grupla gezerken bazıları yürüyüş yollarından çıkıyor, hem peribacalarına zarar veriyor hem de doğal oluşumlara zarar veren yürüyüşler. Kızılçukur vadisi, Zemi vadisi yürüyüş alanlarının dışında, en fazla tahribat gören Güvercinlik vadisi, vadinin birden fazla giriş alanı oluşturulmuş. Vadinin normal dere yatağının olduğu yürüyüş alanının dışında birçok yerde yürüyüş alanları oluşturulmuş. Doğaya en fazla zarar veren ve bölgede tanınan at yürüyüşleri, at gezileri, ATV turları, safari turları. Bütün bunlar, Vali beyin eşliğinde alanları belirlendi...” (G,29), (ATV, jeepler için belirli güzergah oluşturulması)

“...ATV araçları belirli yerlere gidebiliyorlar, zaten rehber olması gerekiyor. Kişi kendisi kullanamıyor ATV’yi, kask takmak zorunda ve rehberi takip etmek zorunda. Herkes sıra ile gidiyor...” (G,13), (ATV, jeepler için belirli güzergah oluşturulması)

“...Bir de vadi içlerimizde, mesela en son Zemi Vadisinde bir çalışma yaptık, yürüyüş yollarını vatandaş bilmemezliğe vurmasını diye tam tabela şeklinde **tabelalarla yönlendirme** yapılmaya başlandı onun projesi bitti. Zemi vadisi projesi bitti. Oradan sonra projemiz Kızılçukur’da devam edecek...” (G,29), (Yönlendirme unsurlarının olması)

Alanın kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik hâlihazırda yapılan uygulamaların/çalışmaların neler olduğu paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda ifade edilmiştir. Önemli bulgulardan birisi, 11 görüşmeci vadi içlerinde araçların (ATV, jeep ve Quad motor gibi) vadilere girişinin yasak olduğunu ifade eden tabelalar ve kendilerinin takip etmesi gereken yol güzergahları olmasına rağmen kurallara uyulmadığını ifade etmişlerdir. Bu süreçte takip ve denetim kısmının yeterli olmadığıda ifade edilmiştir. (“...Ama işin sıkı takibatının yapılmadığını biliyorum...”) (G,5).

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (Müzeler için) sorumlu olmak üzere yerel yönetimlerin alanın yönetiminde söz sahibi olan kamu kurumlarıdır. Söz konusu kurumlar kendi görev sahaları içerisinde sorumlu oldukları alanların/kaynakların bakım ve düzenlemelerini yaptıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, kamu kurumunda çalışan görüşmecilerden birisi başka bir kurumun alandaki çalışmasını şu şekilde ifade etmiştir; “...Üç güzellerde mesela Valilik, bir proje ile ahşap platform yaptı aşınmanın önüne geçmek için ama engelleyecek mi engellemeyecek mi bunu gözlemleyeceğiz...” (G, 31).

Alanda yapılan bakım, onarım ve restorasyon çalışmaları, projeler ve araştırmalarla ilgili görüşmeci ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmaktadır.

“...Mesela Uçhisar Kalesini işletiyoruz, orası bize ait. Yani, tahribatı kendi gözümüzle o kadar net görüyoruz ki 1 yıl içerisinde bazı yerlerin 10-15 cm oyulduğunu görüyoruz, böyle kanal oluşturuyorlar. Biz beton atıyoruz, yine oluşuyor...” (G, 32), (Alanda yapılan bakım-onarım, koruma çalışmaları)

AS3. Göreme Milli Parkı’nda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için neler yapılabilir/yapılması gerekmektedir?

Milli parkın paydaşları ile yapılan görüşmelerden hareketle, ideal ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için nelerin yapılması gerektiğine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmaktadır. Yapılan içerik analiziyle, Göreme Milli Parkı’nda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin ifadeler kendi içerisinde anlamlı olarak “Kaynak Değerlerinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Uygulamalar” ve “Ziyaretçi Deneyimleri ve Kullanımlarına Yönelik Uygulamalar” olmak üzere 2 tema altında toplanmıştır. Yapılan içerik analiziyle, Kaynak Değerlerinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Uygulamalar teması altında toplam 10 koda ulaşılmıştır. En sık tekrar eden kodlar ‘alandaki denetimlerin yoğunlaştırılması’ (16 tekrar), ‘müze çalışanlarının milli park ve görevi bağlamında eğitilmesi’ (12 tekrar), ‘park sınırları içinde yaşayan yerel halkın imar, bakım sorunlarına ve geçim faaliyetlerine yönelik sorunlarının çözülmesi’ (10 tekrar), ve ‘müze içerisinde ziyaretçi sayısına ilişkin düzenlemenin yapılması’ (10 tekrar), şeklindedir. Ziyaretçi deneyimlerine ve kullanımlarına yönelik uygulamalara ilişkin en sık tekrar eden kodlar ‘vadi güvenliğinin iyileştirilmesi’ (14 tekrar), ‘toplu taşıma ağının geliştirilmesi’ (10 tekrar), ‘ziyaretçilerin ihtiyaçlarını giderecek alanların yeterli ve nitelikli hale getirilmesi’, (10 tekrar), ‘ziyaretçi merkezinin faaliyetlerinin etkinleştirilmesi’ (9 tekrar) ifadelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. İdeal Ziyaretçi Yönetiminin Oluşturulma Sürecine Dair Görüşmeci İfadelerinin Kategorilendirilmesi

	Kullanılan İfadeler	Σ_i	$\Sigma_{i(132)}$	%	% (100)
(1) Kaynak Değerlerinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Uygulamalar	1.Alandaki denetimlerin yoğunlaştırılması	16	77	20,8	100
	2. Müze çalışanlarının milli park ve görevi bağlamında eğitilmesi	12		15,5	
	3.Park sınırları içinde yaşayan yerel halkın imar, bakım sorunlarına ve geçim faaliyetlerine yönelik sorunlarının çözülmesi	10		13	
	4.Müze içerisinde ziyaretçi sayısına ilişkin düzenlemenin yapılması	10		13	
	5.Yöreğe uygun bakım ve düzenleme çalışmalarının yapılması	8		10,4	
	6. Alana ulaşım yollarının düzenlenmesi	7		9,1	
	7.Ziyaretçi yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerden yoğunluğun az olduğu bölgelere ziyaretçilerin yönlendirilmesi	6		7,8	
	8.Bilgilendirme tabelalarının ve yönlendirme faaliyetlerinin yeterli düzeyde olması	5		6,5	
	9. Teknik personel sayısının artırılması	2		2,6	
	10.Kiliselerin kontrol ve takibinin etkinleştirilmesi	1		1,3	
(2) Ziyaretçilerin Deneyimlerine ve Kullanımlarına Yönelik Uygulamalar	1. Vadi güvenliğinin iyileştirilmesi	14	55	25,4	100
	2.Toplu taşıma ağının geliştirilmesi	10		18,1	
	3.Ziyaretçilerin ihtiyaçlarını giderecek alanların yeterli ve nitelikli hale getirilmesi	10		18,1	
	4.Ziyaretçi merkezinin faaliyetlerinin etkinleştirilmesi	9		16,3	
	5.Ziyaretçi bilgilendirme faaliyetlerinin oluşturulması	7		12,8	
	6. Müzelerdeki bilet gişesinde teknoloji kullanımının artırılması	4		7,4	
	7.Müze açılış-kapanış saatlerinin bilgilendirilmesinin yapılması	1		1,9	

İdeal ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için yapılması gerekenlere yönelik uygulamalardan en sık tekrar edilenlerden başlıcaları “alandaki denetimlerin yoğunlaştırılması” ve “müze çalışanlarının milli park ve görevi bağlamında eğitilmesi” şeklindedir. Konulara ilişkin görüşmeci ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“...Geçen yıl bir konuşmada üst düzey bir devlet çalışanı 5 yılda 428 tane ruhsat verilmiş diyor. Göreme gibi bir yer, dünyanın göz bebeği. Herkes oraya bakıyor ve burada betonarme yapılar peribacaların içine kiliselerin yanına doğadaki tüm oluşumların hepsine zarar veriliyor. Bir sürü kurum var, ne yapar bu bölgede, hiç mi müdahalesi yok dersek hiçbir müdahalesi yoktur. Ancak müdahale etmeleri lazım. Başka Göreme yok...” (G,15), (Alandaki denetimlerin yoğunlaştırılması)

“...Ziyaretçiyi bilinçlendirmek için yazılardaki eksiklikler olabilir. Tırmanabiliyor ziyaretçi, içeriye giriyorsunuz Göreme Açık Hava Müzesi’nde kiliseye girdiğinizde konuşmamanız gerekiyor, fotoğraf çekmemeniz gerekiyor, rehberin açıklama yapmaması gerekiyor, içerde konuşma sirkülasyonu oluşmasın diye. Ama bunların hepsi olabiliyor. Bu durumda çalışanların ziyaretçiyi yönlendirmeleri lazım. Ancak çalışanların birçoğunun dil sorunu da olduğu için yetersiz kalıyor. Bilgilendirme yapabilmeleri için eğitilmeleri gerekli diye düşünüyorum...” (G,2), (Müze çalışanlarının milli park ve görevi bağlamında eğitilmesi)

“Park sınırları içinde yaşayan yerel halkın imar, bakım sorunlarına ve geçim faaliyetlerine yönelik sorunlarının çözülmesi” ve “müze içerisinde ziyaretçi sayısına ilişkin düzenlemenin yapılması” görüşmecilerin önemli gördükleri diğer konulardır. Milli parktaki imar sorunu ve müze içerisinde ziyaretçi sayısının düzenlenmesi konularına yönelik paydaşların ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmaktadır.

“...Benim şurası tapulu malım. Kanunlara göre ben bir ağacı keserken de dilekçe verip izin alacağım, bir ağaç dikerken de. Bu peribacaları yüzyıllardır burada. Zelve Açık Hava Müzesinde gördüler, devlet bunu daha önce yaptı, orayı boşalttı, orayı müze yaptı, artık yıkılıyor. Çünkü içinde yaşayan yok. Her ne kadar insanoğlu tarafından bir tahribat yapılırsa da bu tahribatın neticesinde bir şekilde de korunuyor. İçinde yaşayan olmadığı zaman yıkılmaya yüz tutuyor, karşı tarafları görüyorsunuz, yıkılmaya yüz tutmuş. Benim vadide bahçem var, içinde de peribacası var. Yağmurdan kaçmak için veya ailemle gittiğim zaman illa ki bir peribacasının içine sığınıyorsun, baltanı koyuyorsun, küreğini koyuyorsun. Adam geliyor bunları koyamazsın burası devletin diyor... Örnek, ben şunu koruyorum, koydum. Yağmur; güneş sel, düştü, kırıldı. Ama ben bunu koruyorum... Kural Türkiye’deki 80 milyon içindir. Nedir? Birinci sınıf arkeolojik sit alanları için bir kural çıkarılır, bir proje çizilir, denir ki tüm kurumların kabul edeceği, bunu kişi bazında bir vatandaş yaparsa çok zordur, ama bunu devlet yaparsa yerel yönetimler olsun müze yönetimleri olsun, Örnek mesela burası PVC’den yapımlı, diğer taraf tahtadan, öbür taraf çadırdan yapılmış, Çingen çadırı gibi duruyor hepsi. Ama bize deseler ki doğaya uygun ahşapsa ahşap, metrekaresi 10 m2 geçmeyecek, şu malzemededen yapılmış, şu şekilde dizayn edilmiş bir yapı. Biz falanca firmayla görüştük onlar yapıyo, onlara yaptırın tarzında bir şey olursa hem bölge için, yerel halk için iyi olur, hem anıtlar kurulu zorlanmaz...” (G,9), (Park sınırları içinde yaşayan yerel halkın imar, bakım, geçim faaliyetlerine yönelik sorunlarının çözümlenmesi)

Paydaşlar milli parkın önemli sorunlarından birisinin imar sorunu olduğunu ifade etmişlerdir. Bölgenin, 1. derece sit alanı olması ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’nde yer alması sebebiyle alanda kanunların bazen birbiri ile örtüşmediği-çakıştığı bazı paydaşlar tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca, 1 ilçe merkezi (Ürgüp), 3 kasaba (Uçhisar, Ortahisar, Göreme) ve 2 köyün (Çavuşin, Aktepe) milli park sınırları içerisinde olması buralarda yaşayan yerel halkın imarla ilgili ciddi sorunlar yaşamasına neden olduğu değerlendirilmektedir. Yerel halktan bir görüşmeci bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

“...Koruma kurulu kuruldu ilk zamanlar her şey yasaktı. O da tabii bir çözüm yolu olmadı, en ufak bir şey oraya havale ediliyor. Aylarca yıllarca bekliyor... Evini düzenlemek istiyorsun kırk yerden izin alıyorsun. Mağdur oluyorsun...” (G,28).

Paydaşların bir kısmı milli parka çok fazla sayıda (aşırı) ziyaretçi gelmesinin artık günümüz için çok da iyi bir şey olmadığını ifade etmektedirler. Gelen ziyaretçi profilinin Avrupa, Amerika pazarından Doğu Asya, Pasifik (Çin, Güney Kore, Malezya, Endonezya, Japonya) bölgelerine kaymasıyla “kültür turisti”nin azaldığı, Kapadokya’nın, tatil kültürü henüz oluşmamış, orta ve düşük gelirli ziyaretçilerin rağbet gösterdiği bir destinasyon haline geldiği belirtilmiştir.

Milli parkta görev yapan bir kamu çalışanı bu duruma yönelik kendi gözlemlerini şu şekilde ifade etmektedir;

“...Bugün, Çinli bir turist fotoğraf çektirebilmek için safari arabasının üstüne çıkıp trekking alanlarımız, arkeolojik alanlarımızda peribacasının üstünde jeeple çıkan insanlarla karşılaştım ben burada. Neden? 3 kuruş fazla bahşiş alabilmek için. Ama anlayamadığımız olay şurada başlıyor aslında, o Çinli turist kendi ülkesinde doğal sit alanlarını, arkeolojik alanları çok iyi koruyup, kurallara riayet ederken, bizim burada parası ile burayı tahrip edebileceği özgüveni var insanlarda. Bu güveni bunlara kim sağladı, önemli olan bu. Bu kişiler şunu düşünüyor, biz paramızla orada her tepeye de çıkarız her dereye de gireriz, mantığındalar. Bu mantığın bir an önce terkedilmesi lazım...” (G,29)

Yerli ziyaretçilerin parktaki etkileşimlerine yönelik bir görüşmecinin düşüncesi şu şekildedir;

“...En basitinden tarihi eserlerin üzeri çizilerek zarar görmesine neden olabiliyorlar... Sprey boya ile boyuyorlar o güzelim tarihi yapıları... Özellikle Türkler için çok detaylı bilgilendirme yapılması lazım. Yabancılar bilgili olduğu için, belki çekindiği için yapmıyor ama Türklerin hiç sınırı yok. Çok sıkıntı yaşıyoruz. Bizim turumuza dahil olmasalar bile... Müzeyi satın almış gibi davranıyorlar, hiçbir kurala uymuyorlar. Söyleyince de kavga çıkıyor yani...” (G,5)

Yöreğe uygun bakım ve düzenleme çalışmalarının yapılması, alana ulaşım yollarının düzenlenmesi ve ziyaretçi yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerden yoğunluğun az olduğu bölgelere ziyaretçilerin yönlendirilmesi konularına ilişkin görüşmecilerin bazı ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“...Buraya gelenler bir vizyon sahibi değiller. Nasıl olması gerektiğini bilmiyor ve kararı Ankara’da veriyor. Burada yaşayan insanlara bırakmıyor. Ben diyorum ki doğal olsun insanlar fark etmesin yönlendirildiğini ama bir kısımda diyor ki hayır gerçekten sınırı çizelim, insanlar

sonradan yapıldığını bilsin buranın. Tamam, bilsin ama bir kısım fotoğrafçı geliyor, orayı hiç fotoğraflamıyor bile çünkü içinde yapay bir şey var. O zaman fotoğrafçı gelmiyor. Ama doğal yaparsan fotoğrafçısı da gelir, normal gezgini de gelir. Biz müdahale etmeliyiz. Çünkü yurtdışında birçok yerde müdahale edildiği belli ediliyor, bazı yerlerde ise doğal olarak bırakıyorlar, biz bunu beceremiyoruz. Mesela Paşabağları'nda Kültür'ün yaptığı bir yapı var. Sizce uyumlu mu oraya? Oranın projesini kim çizdi biliyor musunuz? Oranın projesini Kayseri'de duran bir firma aldı, çizdi, bunu yapın dedi...” (G,32), (Yöreye uygun bakım ve düzenleme çalışmalarının yapılması)

Görüşmecilerin bir kısmının ifadelerinde ve alanda yapılan gözlemlerden hareketle park içerisine yapılan yapıların yörenin yapısına ve dokusuna uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, vadi içlerinde çeşitli yerlere oluşturulmuş olan hediyelik eşya dükkanlarının bazıları ahşaptan bazıları saçtan yapılmıştır. Bu yapıların hiçbirisinde tek tip bir yapı örneği olmadığı gibi yerel dokunun silüetini bozan yapılar olduğu ifade edilebilir.

“...Ama yollar mesela buradaki yollar kapanacak. Bu büyük tonajlı arabaların devamlı buradan hareket etmeleri kaya parçalarını yerlerinden oynatıyor. Bu durum zeminin kaymasına ve diğer olumsuz şeylere sebep oluyor. Bence de düzenleme yapmaları lazım. Aksi takdirde kısa bir zaman sonra kiliselerin, şapellerin çoğu ciddi zararlar alacak...” (G,16), (Alana ulaşım yollarının düzenlenmesi)

İdeal ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için yapılması gerekenlere yönelik ikinci tema ziyaretçi deneyimleri ve kullanımlarına yönelik iyileştirmeleri ve düzenlemeleri kapsamaktadır. İkinci tema altında ziyaretçilerin en sık tekrar ettiği ifade Göreme içerisinde yer alan vadilerin güvenliğinin iyileştirilmesi üzerinedir. Bu konuya ilişkin görüşmecilerin bazı ifadelerine aşağıda yer verilmektedir.

“...Bi Japon turistin öldürülmesi söz konusuydu önceki yıllarda. Ondan sonra bayağı bununla ilgili bir tedbir alındı ama son zamanlarda gezdiğimde görmedim bu güvenlik görevlilerini. Vadilerin de ziyaretçi deneyimini iyileştirebilmek için en önemli unsurlardan birisi güvenliğin sağlanması...” (G, 1), (Vadi güvenliğinin iyileştirilmesi)

“...Kapadokya'da her bir otelde dükkanda müşteriye herkes yardıma koşuyor. İyiyiz. Müşterinin buradan mutsuz ayrıldığını görmüyorum. Mesela ben Göremeliyim. Göreme'de 2000-2500 insan yaşıyor, herkes birbirini tanıyor. Müşteri çok güzel servis alarak gidiyor buradan. Vadi içleri için aynı şeyi söyleyemem. Milli park bağlamında biraz zayıf olduğumuzu düşünüyorum. Güvenliği sağlayan birkaç çalışan olabilir... Müşteriler de kendini rahat hisseder...” (G, 7), (Vadi güvenliğinin iyileştirilmesi)

Görüşme yapılan 34 kişiden 14'ü vadi güvenliğinin sağlanması hususunda çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmiş milli parkın kontrolünün ve güvenliğinin yetersiz olduğu vurgusunu yapmışlardır. Özellikle park içindeki kaçak yapılaşma ve/veya ruhsatı resmî kurumlar tarafından verilmesine rağmen alanın koruma statüsü gereği inşaata izin verilmeyen yerlerdeki yapılaşma (görüşme sonuçlarından hareketle) veya vadi içlerinin çoğu zaman ıssız olması (araştırmacı gözlemi) gibi faktörler göz önüne alındığında parkın kontrolünün ve güvenliğinin sağlanması üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Milli parkta bulunan ziyaretçi merkezindeki bir çalışan hariç diğer çalışanlar müzede ve kiliselerde görev almaktadır. Bu nedenle paydaşlar önerilerini müze çalışanlarına yönelik ifade etmişlerdir. Ayrıca, paydaşlar tarafından, çalışanların dil anlamında yeterli olmadığı ve alan hakkında sahip oldukları genel bilgi düzeylerinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak çalışanların ziyaretçilerle ilişkilerinin iyi olduğu ve onlara yardım etmek için çabaladıkları bazı araştırmacılar tarafından belirtilen bir durumdur.

Milli parkta yolcu taşıma ağının oluşturulmasına ve ziyaretçi ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin yerli hale getirilmesine yönelik paydaşların ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmaktadır.

“...Büyük tonajlı otobüslerin milli parkta dolaşması doğru değil, kaldı ki onlarca otobüs yolcu getirip götürüyor müzelere, kiliselere. Toplu bir taşıma ağının oluşturulması lazım, fayton ya da benzeri araçlarla... Biz buraya Amerikalı bir mimarı getirdik, Milli Parklar konusunda deneyimli. Onlardaki yaklaşım şu; bir tane korunan alan varsa, kişi o korunan alana sokulmadan önce insanların oraya geldikten sonra, tanıtım merkezine gittikten sonra sahayı gezabiliyor. Bunu geçmeden saha geçebilmesi mümkün değil. Ben Hırvatistan'a da gittim, Hollanda'ya da gittim; böyle kafana göre gezemiyorsun. Önce tanıtım merkezine sokuyorlar. Bilgilendiriyorlar, yasaklar, uyulması gereken kurallar ve alanın tanıtımı yapıldıktan sonra bir alana bilgilendirme

var. İşte bu nedir ziyaretçi yönetiminin en önemli adımı. Ziyaretçi bilinçsiz de olsa sen bilgilendirdikten sonra zaten yönetim dediğin şeyi büyük oranda yapmış oluyorsun... Mesela yurtdışında nasıl yapıyorlar, uzun bir traktör gibi kasalı, içine biniyorsunuz. İçinde de TV ekranları var. Ellerinde de broşür var, şuan şuradan geçiyoruz vs. diye. Yürünecek yer varsa duruyor araç, siz yürüyorsunuz, öbür taraftan başka bir araç gelip sizi alıp başka bir noktaya bırakıyor. Veya tekrar dolandırıp aynı noktaya geri bırakıyor. Öyle koruyabiliriz...” (G, 32), (Toplu taşıma ağının geliştirilmesi)

“...45 liraya müze bileti satıyorlar. İçeride aldığımız hizmet ne? Hizmet sıfır. Sadece kültürel mirası çerçevelemişler, bir hizmet satıyorlar bize... Grupların bilgi alabileceği bir pano, bir yazı, ekran vs. olabilir. Ayrıca lavabolar çok sıkıntı, yeterli değil. Bunların planlanması lazım...” (G,18), (Ziyaretçilerin ihtiyaçlarını giderecek alanların yeterli ve nitelikli hale getirilmesi)

Birçok görüşmeci tarafından Milli park içerisinde ulaşım ağının ve araçların alandaki karstik yapıya zarar verdiği ve dokuyu bozduğu ifade edilmiştir. Göreme Açık hava Müzesi’ne dik bir virajdan inilerek erişim sağlanmaktadır. Büyük tur otobüslerinin kiliselere ziyaretçileri bırakması ve ziyaretçileri aldıktan sonra alandan ayrılırken araçların yaymış olduğu titreşimlerin kiliselere zarar verdiği belirtilmektedir. Tur araçlarının oluşturmuş olduğu bahsi geçen zararların önüne geçebilmek için ulaşım sorununa toplu taşıma ağı oluşturularak çözüm aranması gerektiğini ifade eden görüşmeciler olmuştur. Diğer bir unsur olarak alanda çözümlenmesi gereken konunun tuvalet sorunu olduğu ifade edilmiştir. Milli park içerisinde, müzelerde ve yerleşim alanının olduğu yerlerde tuvalet olmakla birlikte vadi içlerinde ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yer bulunmamaktadır.

“... Alanda yapılan bilgilendirme var ama yetersiz. Ben burada 10 yıldır çalışıyorum onu bile belirli bir süre sonra öğrendim burada bir enformasyon merkezinin olduğunu. Havalimanı içlerinde belli bir bilgi merkezini görürsün, polisi görürsün, sorabileceğin alanlar bellidir. Ürgüp olsun Göreme, Uçhisar, Avanos gibi belirli ana dal ilçelerin, turizm beldelerinin mutlaka merkezi en görünür şekilde bir bilgi merkezinin olması gerektiğini düşünüyorum ve en az iki tane personelin olması gerekiyor. Biz bile yön kavramı olarak her zaman birine sormayı ihtiyaç duyuyoruz. Taksiciye soruyoruz, atlayın götüreyim diyor. Dolmuşa soruyoruz o değil öbür arabaya binin. Ya da başka birine soruyoruz cevap alamıyoruz gibi düşünelim ama o yabancının görüp içerisine güvenle oturabileceği Bakanlık tarafından bir yapının olması gerekmektedir...” (G,8), (Ziyaretçi merkezinin faaliyetlerinin etkinleştirilmesi, Ziyaretçi bilgilendirme faaliyetlerinin oluşturulması)

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı’na etkilerinin neler olduğu, milli parkta halihazırda var olan kaynakların ve çekiciliklerin sürdürülebilirliğine ve alanda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulması için nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de hem doğal hem kültürel anlamda korunan iki yerden birisi olan ve UNESCO’nun koruma ağına dahil olması nedeniyle dünya kültürü açısından önemli bir yere sahip olan Göreme Milli Parkı üzerinde alanın korunması, yönetilmesi ve ziyaretçi deneyimlerinin iyileştirilmesi bağlamındaki eksiklerin giderilmesine yönelik çözüm önerileri oluşturularak uygulamaya katkı sağlanabilmesi hedeflenmiştir. Gerek milli park üzerine yapılan raporların incelenmesi gerekse görüşmeler neticesinde ortaya çıkan sonuçlardan birisi Göreme Milli Parkı’nın ziyaretçi etki yönetim planına ihtiyaç duyduğu yönündedir. Bu nedenle çalışma konusunun ortaya çıkışı ve araştırma sürecinin yürütülmesinde belirlenen öncelikli husus, milli parkın (kamu kurumlarının/sektörün/sahanın) yönetiminin ziyaretçi etki yönetimi planının oluşturulması amacı bulunmaktadır.

Milletler korunan alanlarıyla gurur duyarlar ve buralar dünyanın her yerinden insanlar tarafından değer verilir, sevilir ve ziyaret edilirler. Korunan alanlar, insanlar ve diğer tüm türler için sağlıklı ekosistemler ve sağlıklı bir çevre sağlamak için kritik öneme sahiptir. Etkili yönetilen korunan alanlar biyolojik çeşitliliği korur ve iklim değişikliğine karşı önemli bir doğal çözümdür. Ayrıca, sosyal ve kültürel öneme sahiptirler ve birçok halkın zengin kültürel mirasının ve tarihinin korunmasına yardımcı olurlar.

Ziyaretçilerin alana bırakmış olduğu etkileri önleyebilmek ve/veya azaltabilmek amacıyla, alan içerisinde çeşitli yazılı ve görsel mesajlar, uyarı levhaları kullanılmakta, çalışanlar tarafından ziyaretçilere yönelik sözlü yönlendirmelerde, bilgilendirmelerde bulunulmakta, ziyaretçiler hem çalışanlar tarafından hem de bilgilendirme unsurları vasıtası ile alanın kuralları ve düzenlemeleri hakkında kısmen de olsa bilgilendirilmektedirler. Ziyaretçi yoğunluğunun en fazla olduğu alanların başında Göreme Açık Hava Müzesi

gelmektedir. Göreme Açık Hava Müzesi'nin içinde yer alan kiliseler, şapeller ve doğal peyzaj alanları yoğun bir ziyaretçi akımına maruz kaldığı için korunması ve yönetilmesinde özellikle önem verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, müze yönetimi ziyaretçi davranışlarını yönlendirebilmek ve yönetebilmek için belirli uygulamalarının olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacının gözlemleri ve paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde ziyaretçi kullanımlarına yönelik uygulamalar; müze içerisinde fotoğraf çekimine izin verilmemesi, kilise içerisinde ziyaretçilere anlatımın yasak olması, kiliselerde gruplar için ziyaret süresinin belirlenmesi uygulamaları ziyaretçilerin alanın kaynak değerlerini kullanımları sürecinde verilebilecek zararı önlemeye/azaltmaya yönelik yapılan uygulamalardır. Alan yazında konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, korunan alanlarda ziyaretçi davranışlarını/kullanımlarını düzenlemeye yönelik olarak; uyarı tabelalıları ile ziyaretçilerin bilgilendirilmesi, uyulacak kurallar (çöp atmama, bitkisel materyal toplamama) konusunda ziyaretçilerin girişte bilgilendirilmesi, rehber/ alan kılavuzu eşliğinde rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, ziyaretçilere tanıtım merkezlerinde alanın doğal ve kültürel kaynak değerleri hakkında bilgi verilmesi, ziyaretçilerin olumsuz tutum ve davranışlarına yönelik olarak belirlenen miktarlarda para cezası uygulaması, ziyaretçilerin kalış sürelerinin sınırlandırılması, ziyaretçi grup büyüklüklerinin sınırlandırılması şeklinde uygulamaların olduğu görülmektedir (Göktaş ve Kurkut, 2016: 122-123).

Milli parkın sahip olduğu kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik ise; ATV ve jeepler için belirli güzergahların oluşturulması, yönlendirme unsurlarının olması, alanda yapılan bakım-onarım, koruma çalışmaları, vadi yürüyüşü ve temizleme projeleri, kiliselerde yapılan restorasyon çalışmaları, alanda bilimsel araştırmaların ve incelemelerin yapılması şeklinde uygulamalar bulunmaktadır. Görüşme yapılan paydaşların çoğunluğu, ziyaretçi kullanımlarına ve alanın kaynak değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik milli park yönetiminin birtakım uygulamalarının var olduğunu ancak alanda yürütülen kontrollerin, denetimlerin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre ATV, jeep gibi araçların alan içerisinde takip etmesi gereken önceden belirlenmiş rotalarının olduğu, vadilere girmelerinin yasak olduğu ancak kurallara uyulmadığı için alanın dokusuna zarar verildiği ifade edilmiştir. Söz konusu sorun, UNESCO tarafından 2014 yılında hazırlanan periyodik raporda da yer almaktadır. Milli park yönetimi tarafından yapılan uygulamaların etkililiği ve sonuçları, ideal ziyaretçi yönetimi oluşturulabilmesi için yapılması gerekenler ve ziyaretçi etki yönetimi uygulamalarının sürdürülebilirliğine yönelik öneriler çerçevesinde irdelenmektedir.

Görüşmecilerin alanda ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulabilmesi için en önemli değerlendirdiği hususun, alanın denetimlerinin artırılması olduğu görülmektedir. Alanın denetimi/kontrolü/takibi, görüşmecilerin ifade ettiği gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Görüşmecilerin bazı yorumları incelendiğinde alana yapılan kaçak/ruhsatsız yapılar, (G15, G16), özellikle jeep ve ATV araçlarının kendi rotalarını takip etmeyerek vadi içlerine yasak olduğu halde girmesi (G16), bazı yerlerin ıssız vs. olması nedeniyle ziyaretçilerin güvenliğini sağlayacak bir yapının/kişinin olmaması (G1, G7), ziyaretçilerin kurallara uymamasından kaynaklı alanın kaynak değerlerini koruyacak görevli kişilerin olmaması ya da eksikliği (G5, G4) nedenleri ile alanın denetiminin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Görüşmecilerin ifadelerinden hareketle alanda yasal olmayan yolla gerçekleştirilen faaliyetlerin denetiminin yapılması gerektiği ve bu faaliyetlerin tespit edilerek gerekli caydırıcı önlemlerin alınması gerektiği önerilmektedir. Kapadokya bölgesinin geniş bir alanı kapsaması, vadilerin büyük ve ıssız olması gibi faktörler nedeniyle, alanda gezen ziyaretçilerin güvenliğinin sağlanması konusunda adımların atılması önemli görülmektedir.

Korunan alanların yönetiminin en önemli görevlerinden birisi de alana gelen ziyaretçilerin bilgilendirilmesidir. Alan çalışanların yeterli bilgi düzeyine sahip olması hem ziyaretçilerin deneyim kalitesini zenginleştirerek alandan memnun ayrılmasını hem de alanın tanıtımının nitelikli ve tatmin edici bir şekilde yapılmasını sağlar. Müze çalışanlarının ziyaretçilere yardımcı olma anlamında çabaladıkları ancak dil düzeylerinin ve bölgeye yoğun bir şekilde gelen ziyaretçilerin dillerini (Çince, Korece, Fransızca vs.) konuşma anlamında ciddi yetersizlikleri olduğu belirtilmiştir. Alanın kaynak değerlerinin sunumunda, kalitenin başarının merkezi olduğu ve bu nedenle ziyaretçi yönetiminin uzun vadeli başarının sağlanmasında hizmet kalitesiyle bağlantılı olduğu konusunda alan yazında bir fikir birliği vardır. Ayrıca hizmet kalitesinin ziyaretçi memnuniyetini artırma ve tekrar ziyaret niyetine olumlu etkilerinin olduğu yürütülen araştırmalarla tespit edilmiştir (Lee ve Thapa, 2017). Çalışanlar ziyaretçileri bilgilendirerek ziyaretçi etkilerini en aza indirmek için ziyaretçilerin bireysel seçme özgürlüklerini korumakta ve orta dereceli kontrolün sağlanmasında yardımcı olmaktadır. Bu şekilde dolaylı yönetim uygulamaları kullanılabilir. Doğrudan yönetim uygulamalarında ziyaretçi etkilerini azaltmak için ziyaretçi davranışlarını belirli kurallar çerçevesinde düzenleyerek, bireysel seçimleri kısıtlamakta böylece alanın kaynak değerlerini koruma çabaları en üst seviyede tutulabilmektedir (Göktaş ve Kurkut, 2016).

Alanın yönetiminin ve kontrolünün kolaylaştırılması için toplu taşıma ağının kurulması görüşmeciler tarafından ideal bir ziyaretçi yönetiminin oluşturulmasında önerilen diğer bir konudur. Korunan alanlara uluslararası ölçekte bakıldığında Amerika, İngiltere ve Avustralya gibi ülkeler, korunan alanlar kapsamındaki belirli bölgelere (özellikle hassas alanlar) ziyaretçi erişimini kısıtlandırarak alandaki baskıyı ve bozulmayı azaltmaya çalışmaktadırlar. Örnek uygulamalar olarak, motorlu araçların erişimine belirli bir noktadan sonra izin verilmemesi ve/veya toplu taşıma ağı oluşturularak ziyaretçilerin parkın araçları ile gezdirilmesi belirtilebilir. Görüşmeciler, Kapadokya'nın karstik yapısından dolayı kolay aşınabilen bir yapıya sahip olması nedeniyle tur otobüslerinin sürekli bir şekilde bölge içerisinde ziyaretçi taşımalarının alana ciddi zararlar verdiğini belirtmişlerdir. Bölgenin coğrafi dokusu göz önüne alındığında, zaman içerisinde kaya/kayaç yapının çözülmesi ve aşınması kaçınılmaz görülmektedir. Ancak, belirli bir planlamadan, düzenlemeden yoksun/eksik olarak alan içerisinde aşırı araç yoğunluğu ve büyük otobüslerin sürekli sirkülasyonu alanın tahribatını hızlandırmaktadır.

Ziyaretçi etki yönetiminde alanın korunması için kullanılan temel yönetim araçlarından bir tanesi *zonlamanın* (bölgeleme) yapılmasıdır. Zonlama, belirli rekreasyonel aktivitelerin seçilmiş alanlarda toplanması veya belirli aktivitelerin belirli alanlarda yapılmasını engellemek için korunan alanın alt bölgelere ayrılmasıdır (Göktuğ ve Korkut, 2016). Bu alt bölgeler için ayrı uygulama hedeflerini içeren tip ve yoğunluk farklılıklarına göre yönetim faaliyetleri uygulanmaktadır. Zonlama, yalnızca istenen veya tercih edilen rekreasyonel imkanlar için (örn. yürüyüş, at turları, balon turları, ATV turları) uygun yerler sağlama yönteminin ötesinde, aynı zamanda ziyaretçi kaynaklı etkilerin alan üzerindeki yayılımını yönlendiren ve kontrol eden bir araçtır. Her zon, farklı bir arazi kullanımını veya rekreasyon fırsatını temsil etmektedir. Zonlama, alanda izin verilen rekreasyonel kullanımlara dayalı olmakla birlikte bir parkın farklı alanlarında kabul edilebilir olduğu belirlenen etkilerin miktarına da dayanabilmektedir (Eagles, vd., 2002). Korunan alanların sınıflandırılmasında ve yönetilmesinde ülkelerin farklı uygulamalarının olduğu ve koruma faaliyetlerinde zonlama yaklaşımının kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin, Amerika'da koruma yaklaşımları ulusal, eyalet ve yerel düzeyde farklılık göstermekte Doğal Rezervler ve Yaban Hayatı Alanı, Ulusal Parklar, Tarihsel Alanları Koruma Zonu, Kent parkları gibi farklı koruma statüleri bulunmaktadır. Kanada da ise, erişime izin verilmeyen kırılğan kaynakların bulunduğu Özel Koruma Zonu, yaban hayatı korumanın esas olduğu Yaban Hayatı Zonu, yerel halkın sınırlı geçişine izin verildiği Doğal Çevre Zonu, ziyaretçilere yönelik tesislerin yer aldığı ve araç girişine izin verildiği Açık hava Rekreasyon Zonu ve park yönetimi için gerekli ana hizmet birimlerinin ve tesislerinin yer aldığı Park Hizmetleri Zonu yer almaktadır (Tuna, 2018). Ziyaretçi yönetimi çerçevesinden, zonlamanın uygulama prensibi değerlendirildiğinde, doğal ve kültürel mirası bir arada barındırması ve hassas bir jeomorfolojik yapıya sahip olması nedeniyle alanda zonlamanın kullanılması önerilmektedir. Buna göre, zonlama yapılırken milli park için oluşturulmuş olan (Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme ve Revizyon Planı) ancak uygulamaya konulamayan haritanın dikkate alınması gerektiği değerlendirilmektedir. Konu ile ilgili yapılacak sonraki araştırmalarda Göreme Milli Parkı'nın sürdürülebilir göstergelerinin belirlenmesine ve izleme programlarının oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Akten, S., ve Akten, M. (2014). Doğal kaynak yönetimi için sürdürülebilir indikatörler ve ilkeler. (ss.404-415). II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, (22-24 Ekim 2014). Isparta.
- Akten, S., ve Gül, A. (2014). Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği). *Turkish Journal of Forestry*, 15(2), 130-139.
- Albrecht, J. N., and Raymond, E. M. (2023). National destination pledges as innovative visitor management tools—social marketing for behaviour change in tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(3), 859-876
- Barber, C. V., Miller, K. R. and Boness, M. (eds) (2004.) *Securing Protected Areas in the Face of Global Change: Issues and strategies*, IUCN WCPA, Gland.
- Barrera, D., Castillo, A. L., and Azevedo, E. M. (2014). Tourist use of historic cities: Review of international agreements and literature. *International Humanities Studies*, 1(2), 1–11.
- Beyhan, Ş. G., ve Ünügür, S. M. (2005). Çağdaş gereksinimler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜ Dergisi*, 4(2), 79-87.

- Böke, K. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (3. bs.). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Coccosis, H. (2013, May 17–19). Carrying capacity as a tool for the management of tourism pressures on heritage sites. In N. Agnew & M. Demas (Eds.), *Extended abstracts of the international colloquium visitor management and carrying capacity at world heritage sites in China* (pp. 35–38). Dunhuang: Mogao Grottoes.
- Creswell, J. (2013). Beş nitel araştırma yaklaşımı. M. Bütün ve S. Demir, (Eds.) *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* içinde (ss. 69-110) (4. bs.). (Çev. M. Aydın). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cumming, G. S. (2016). The relevance and resilience of protected areas in the Anthropocene. *Anthropocene*, 13, 46-56.
- Damanik, J., and Yusuf, M. (2022). Effects of perceived value, expectation, visitor management, and visitor satisfaction on revisit intention to Borobudur Temple, Indonesia. *Journal of Heritage Tourism*, 17(2), 174-189.
- Dixon, J. A., and Fallon, L. A. (1989). The concept of sustainability: origins, extensions, and usefulness for policy. *Society & Natural Resources*, 2(1), 73-84.
- Drummond, S., and Yeoman, I. (2001). *Quality issues in heritage visitor attractions*. UK: Routledge.
- Dudley, N. (2008) *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland.
- Eagles, Paul F.J., McCool, S.F., and Haynes, C. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: guidelines for planning and management*. UK: IUCN.
- Fennell, D. A. (2015). Tourism and the precautionary principle in theory and practice inside : *The Routledge handbook of tourism and sustainability* (pp). Hall, C. M., Gossling, S., & Scott, D. (Eds.), UK: Routledge.
- García, M. (2000). Turismo y medio ambiente en ciudades históricas. De la capacidad de acogida turística a la gestión de los flujos de visitantes. *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 20, 131–148.
- Garrod, B. (2008). Managing visitor impacts. In Fyall, A., Garrod, B., Leask, A. (Eds.). *Managing visitor attractions: New directions*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Glaser, B. G. and Strauss, A. L. (2006). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New Jersey: Aldin Transaction.
- Göktuğ, T. H., ve Kurkut, G. (2016). Korunan alanlarda sürdürülebilir ziyaretçi yönetimi: stratejiler ve araçların incelenmesi. *Journal of Bartın Faculty of Forestry*, 18(1), 118-131.
- Guest, G., Bunce, A. & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82.
- Juma, L. O., and Khademi-Vidra, A. (2022). Nature interpretation as an environmental educational approach in visitor management; the application dilemma for different target groups at Masai Mara national reserve, Kenya. *Sustainability*, 14(5), 2935.
- Kebete, Y., and Wondirad, A. (2019). Visitor management and sustainable destination management nexus in Zegie Peninsula, Northern Ethiopia. *Journal of Destination Marketing & Management*, 13, 83-98.
- Korat, G. (2010). *Taş kapıdan taş kapıya*, Ankara: İletişim Yayınları.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lee, J. and Thapa, B., (2017). Managing nature-based visitors' perceived service quality, satisfaction and future behaviour intention in Albrecht, J. (Eds.) in *Visitor Management in Tourism Destinations*. (pp. 59-74). USA: CABI.
- Mason, M. (2010). Sample size and saturation in PhD studies using qualitative interviews. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 11(3), 1-13.
- Massiani, J., and Santoro, G. (2012). The relevance of the concept of capacity for the management of a tourist destination: Theory and application to tourism management in Venice. *Rivista Italiana di Economia Demografia e Statistica*, 66(2), 141-156.

- Milli Parklar Dairesi Başkanlığı Raporu (t.y). *Göreme Tarihi Milli Parkında alan yönetimi ve yönetim etkinliği*. 01.8.2020 tarihinde http://www.milliparklar.gov.tr/belgeler/goreme_rapor1.pdf adresinden alınmıştır.
- Paker, T., (2015). Durum çalışması. Seggi, F. N., ve Bayyurt, Y. (Eds.) içinde *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Pérez Guilarte, Y., and Lois González, R. C. (2018). Sustainability and visitor management in tourist historic cities: the case of Santiago de Compostela, Spain. *Journal of Heritage Tourism*, 13(6), 489-505.
- Smith, M. K. S., Smit, I. P., Swemmer, L. K., Mokhatla, M. M., Freitag, S., Roux, D. J., and Dziba, L. (2021). Sustainability of protected areas: Vulnerabilities and opportunities as revealed by COVID-19 in a national park management agency. *Biological Conservation*, 255, 108985.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- Tuna, A. (2018). Doğal sitlerde derecelendirme sorunu: Elazığ-Hazar Gölü Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(17), 1-14.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wolf, I. D., Wohlfart, T., Brown, G., and Lasa, A. B. (2015). The use of public participation GIS (PPGIS) for park visitor management: A case study of mountain biking. *Tourism Management*, 51, 112-130.
- Worboys, G. L., Lockwood, M., Kothari, A., Feary, S., & Pulsford, I. (Eds.). (2015). *Protected area governance and management*. Anu Press.
- Xiaoru, Y., Fang, H., and Kaixuan, S. (2013, May 17–19). Tourist capacity management and control at west lake cultural landscape, Hangzhou. In N. Agnew & M. Demas (Eds.), *Extended abstracts of the international colloquium visitor management and carrying capacity at World Heritage Sites in China* (pp. 120–124). Dunhuang: Mogao Grottoes.